

Η Μονή του Αγίου Γεωργίου Αρμά βρίσκεται στην κεντρική Εύβοια κοντά στο χωριό Φύλλα, 20 χιλιόμετρα ανατολικά της Χαλκίδας, σε υψόμετρο 340 μ. (1). Τα κτίσματα και ο περιβάλλον χώρος καταλαμβάνουν συνολική έκταση 2,5 στρεμμάτων, σε ωραίο φυσικό περιβάλλον με ποικιλία δέντρων μεταξύ των οποίων υπερσχύουν το πεύκο και η ελιά. Το καθολικό είναι αφιερωμένο στον Άγιο Γεώργιο, ενώ η προσωνυμία Αρμά, σύμφωνα με πρόσφατη άποψη οφείλεται σε τοπωνύμιο της περιοχής (2).

Σήμερα, το καθολικό αποτελείται από τον κυρίως ναό (Α) και το νάρθηκα (Β) που συνδέονται με στενό ορθογώνιο μεταβατικό χώρο (Γ). Ο κυρίως ναός, που απολήγει στα ανατολικά σε τριμερές Ιερό, κατατάσσεται αρχιτεκτονικά στον τύπο του σύνθετου τετρακιόνιου εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο (3).

Η παλαιότερη διαπιστωμένη οικοδομική του φάση χρονολογείται το 13ο αιώνα, χωρίς να αποκλείεται η ύπαρξη προγενέστερου παλαιοχριστιανικού ναού στην ίδια θέση. Σε μεταγενέστερους χρόνους έχει υποστεί πολλές μετασκευές, όπως ο νάρθηκας, η ανοικοδόμηση και η τοιχογράφηση του οποίου χρονολογούνται το 1637, σύμφωνα με την εντοιχισμένη επιγραφή στον ανατολικό τοίχο του ναού (4).

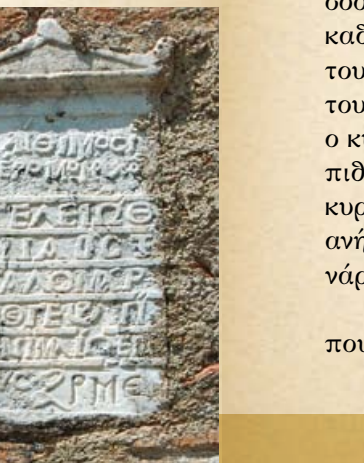
Για την τοιχοποιία του ναού χρησιμοποιήθηκαν αργοί λίθοι μικρού και μεσαίου μεγέθους, δραύσματα πλίνθων και ασβεστοκονίαμα ως συν-

The monastery of St. George Arma is situated in central Evia near the village of Fylla, 20 km to the east of Chalkida, at an altitude of 340m (1). The buildings of the monastery and the surrounding area occupy a total of 2.5 acres, in a beautiful natural environment consisting of a variety of mainly pine trees and olive trees. The Katholikon, the main church of the monastery, is dedicated to St. George (Hagios Georgios), under the surname Arma, which, according to recent views, is owed to a local place-name (2).

Today, the Katholikon consists of the main inner chamber, the nave (A), and the narthex (B), or vestibule. The narthex and the nave are connected by a narrow rectangular room (Γ). The nave, which ends to a tripartite sanctuary in the east, belongs to the complex domed cross-in-square architectural type (the plan forms an equal-armed cross, inscribed in a square) with four columns (3).

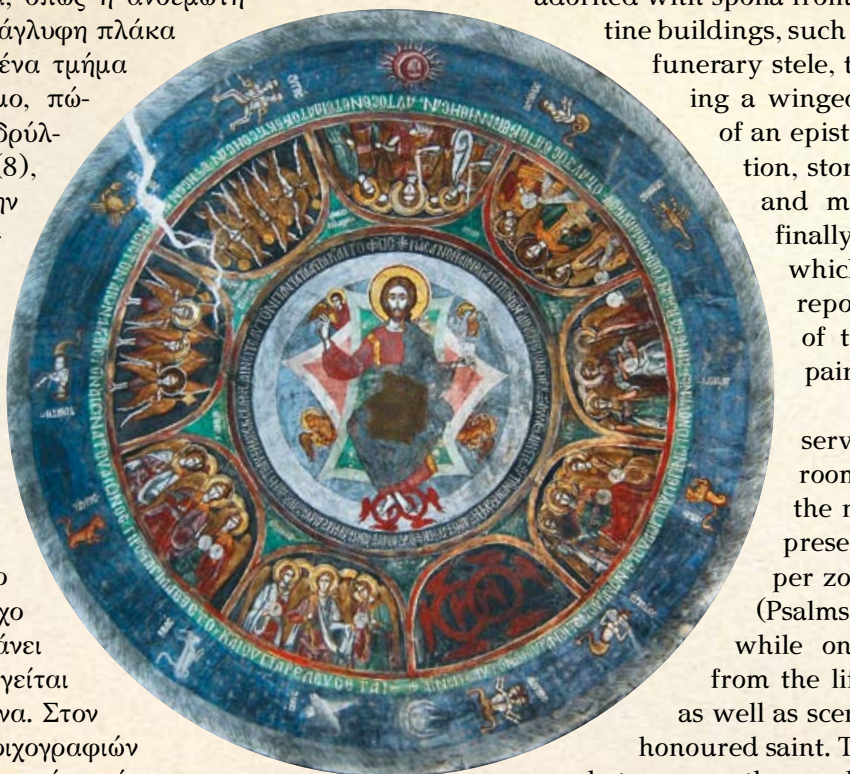
The churches' earliest documented building phase dates to the 13th century, without excluding the possibility of an earlier, Early Christian church at the same site. In later years the church underwent many modifications, including the addition of the narthex and its wall paintings in 1637, according to the inscription on the eastern wall (4).

δετικό υλικό. Η καλλιτεχνική διάθεση του χτίστη διαφαίνεται στην τοιχοποιία της ανατολικής πλευράς, που είναι ιδιαιτέρως επιμελημένη, καθώς εφαρμόστηκε το πλινθοπερίκλειστο σύστημα δόμησης (5). Επιπλέον, κοσμήθηκε με μέλη από αρχαία ή προγενέστερα βυζαντινά κτίσματα, όπως η ανθεμωτή επίστεψη επιτύμβιας στήλης, η ανάγλυφη πλάκα με περωτό φανταστικό ζώο (6), ένα τμήμα επιστυλίου με ανθεμωτό διάκοσμο, πόρινες πλάκες με ανάγλυφα δενδρύλλια (7) και πολύφυλλους ρόδακες (8), καθώς και η επιτύμβια στήλη με την επιγραφή ανέγερσης και τοιχογράφησης του νάρθηκα.

Τοιχογραφίες σώζονται στο νάρθηκα, στο μεταβατικό χώρο και λίγα σπαράγματα στον κυρίως ναό. Στο νάρθηκα, παριστάνονται στο άνω τμήμα του τρούλου οι Αίνοι (9), ενώ στο χαμηλότερο απεικονίζονται επεισόδια από τη ζωή του Χριστού, καθώς και σκηνές από το μαρτύριο του τιμώμενου αγίου. Το δυτικό τοίχο του μεταβατικού χώρου καταλαμβάνει ο κύκλος των Παθών, που χρονολογείται πιθανότατα στα τέλη του 16ου αιώνα. Στον κυρίως ναό, τα λιγοστά τμήματα τοιχογραφιών ανήκουν σε προγενέστερες φάσεις από αυτές του νάρθηκα (10).

Κατά την ανασκαφική έρευνα στα ανατολικά του ναού, που προηγήθηκε των εργασιών, αποκαλύφθηκαν δύο ταφές

In the masonry, rough stones of small and medium size were used, with brick fragments and lime mortar as bonding material. The fine cloisonné masonry of the eastern wall shows the artistic intentions of the builder (5). The wall is also adorned with spolia from earlier, ancient and byzantine buildings, such as the anthemion crown of a funerary stele, the bas-relief plaque depicting a winged fantastic animal (6), part of an epistyle with anthemion decoration, stone slabs with relief trees (7) and multi-petal rosettes (8) and finally the reused funerary slab, which bears the inscription that reports on both the chronology of the building and the wall paintings of the narthex.

Wall paintings are preserved in the narthex, in the room between the narthex and the nave and a few remains are preserved in the nave. On the upper zone of the narthex the Ainoi (Psalms of Praise) are depicted (9), while on the lower part episodes from the life of Christ can be viewed, as well as scenes of the martyrdom of the honoured saint. The western wall of the room between narthex and nave is adorned with wall paintings with scenes from the Passion of Christ, probably dated to the end of the 16th century. In the nave, the few remaining wall paintings belong to earlier phases (10).

που χρονολογείται το 1646, στοιχείο που ενισχύει την άποψη ότι στα μέσα του 17ου αιώνα πραγματοποιούνται εκτεταμένες εργασίες στο χώρο της Μονής (11).

Από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα πραγματοποιήθηκαν κατά καιρούς περιορισμένες εργασίες συντήρησης στο μνημείο από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ υλοποιήθηκαν εργασίες αποκατάστασης, συντήρησης και ανάδειξης από την 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, σύμφωνα με την εγκεκριμένη μελέτη, καθώς το καθολικό είχε υποστεί εκτεταμένες βλάβες.

Οι φθορές οφείλονταν κυρίως στις καδιζήσεις του εδάφους, στη σεισμική δραστηριότητα της περιοχής και στην επί ετή ελλιπή συντήρηση, με αποτέλεσμα τις φθορές στην κεράμωση της στέγης, τις ρηγματώσεις στους δύο τρούλους και στην τοιχοποιία, τη μερική αποκόλληση των λίθινων υπερθύρων, την υγρασία στην οροφή και στους τοίχους και τη βλάβη στον τοιχογραφικό διάκοσμο.

Για να αντιμετωπιστούν τα παραπάνω προβλήματα πραγματοποιήθηκε στερέωση της θεμελίωσης και κατασκευάστηκε αποστραγγιστική τάφρος (12). Στη συνέχεια υλοποιήθηκαν εργασίες ενίσχυσης του φέροντος οργανισμού του ναού, αφού προηγήθηκε καθαρισμός της τοιχοποιίας από την αιθάλη και τους ρύπους με ήπιας μορφής υδροβολή. Συγκεκριμένα, τοποθετήθηκαν μεταλλικοί ανοξείδωτοι ελκυστήρες και θλιπτήρες

During the excavations to the east of the church, which preceded the restoration, two burials and the foundations of the tripartite sanctuary were revealed. The most important find of the excavation was the silver coin from Ragusa (present Dubrovnik), dated in 1646, and forms evidence to support the view that in the mid-17th century extensive works were carried out in the area of the Monastery (11).

From the mid-20th century onwards small-scale works of conservation were carried out at the monument by the Greek Archaeological Service. Restoration, conservation and enhancement works, formulated within the 3rd Community Support Framework, were carried out by the 23rd Ephorate of Byzantine Antiquities. An approved restoration plan was applied to the Katholikon Church, which suffered severe damages.

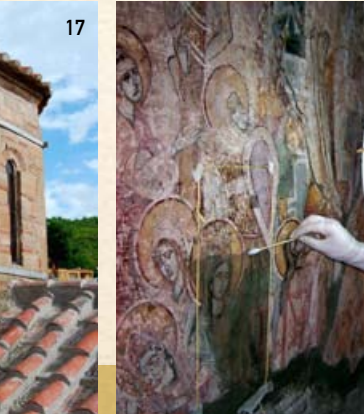
The damages were mainly caused by surface sinking in the area, by earthquakes and by long – term deficient conservation. All the above resulted to damages on the roof tiling, to cracks in both the domes and the wall masonry, to a partial detachment of the stone lintels, and finally to humidity and moisture damages on the ceiling, on the walls and on the wall paintings.

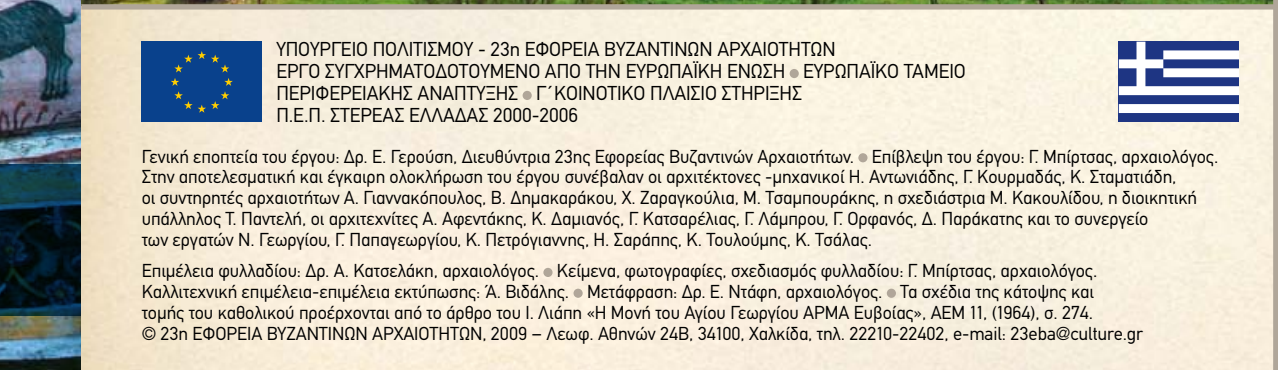
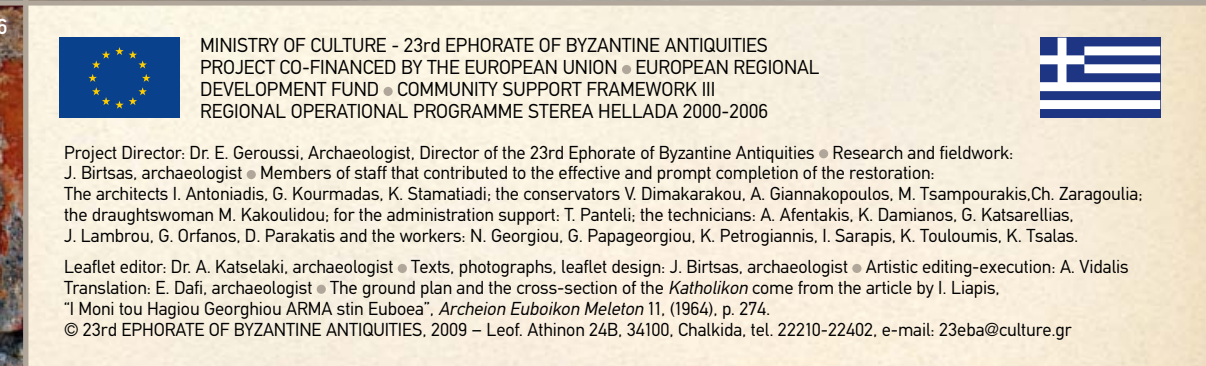
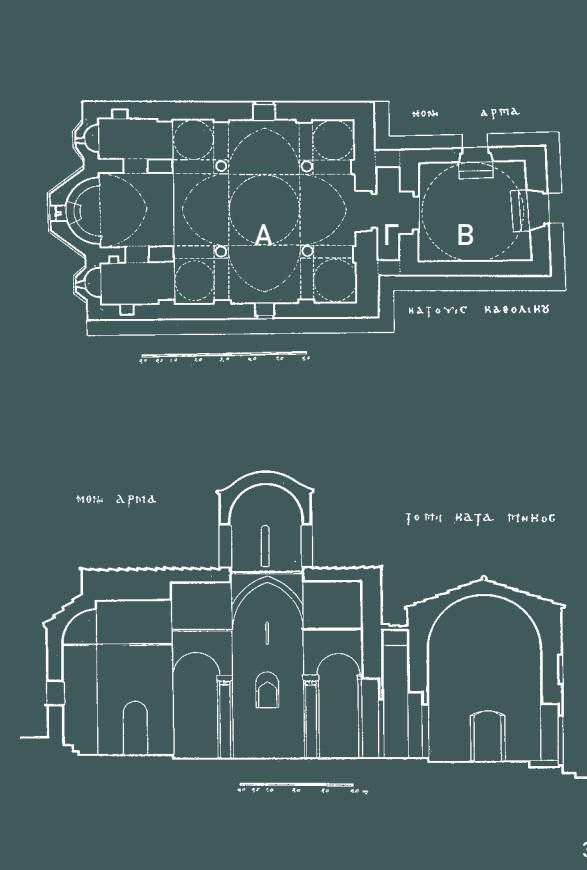
The above mentioned problems required a series of measures, including the foundation stabilization and a drainage trench (12). The load-bearing elements of the structure were reinforced, after the masonry was cleaned by soot and dirt with mild water pressure methods. In particular,

από πελεκητή άγρια καστανιά (13), ενισχύθηκε η λιθοδομή με ενέματα και αρμολογήματα (14), πραγματοποιήθηκαν εργασίες περίσφιξης των τρούλων και τοποθετήθηκαν πιόσχημοι μεταλλικοί σύνδεσμοι στον κοσμήτη του τρούλου του κυρίως ναού (15). Επίσης, αποκαταστάθηκαν το δάπεδο, τα κουφώματα και η στέγη του ναού (16, 17) και συντηρήθηκε ο τοιχογραφικός διάκοσμος στο σύνολό του (18). Η συνεχής χρήση του χώρου και η προσκνηματική κίνηση επέβαλαν εργασίες αναδιαμόρφωσης και ενοποίησης του αύλειου χώρου της Μονής, μεταξύ των οποίων σημαντική ήταν η διάστρωση του περιβάλλοντος χώρου του ναού με λιθόπλακες (19, 20).

stainless steel ties and chestnut wood struts were installed (13), and the masonry was reinforced by grout injections and crack filling with mortar (14). Tension rings were applied around the domes and "Π"- shaped metal connectors were inserted in the cornice of the nave dome (15). Also, the dome window frames, the floor and the roof were restored (16, 17), while the wall paintings were fully conserved (18). Finally, the continuous use of the church and the frequent pilgrim visitors to the monastery imposed the extensive remodeling and unification of the yard, including its lining with stone slabs (19, 20).

MINISTRY OF CULTURE - 23rd EPHORATE OF BYZANTINE ANTIQUITIES
 PROJECT CO-FINANCED BY THE EUROPEAN UNION - EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND - COMMUNITY SUPPORT FRAMEWORK III
 REGIONAL OPERATIONAL PROGRAMME STEREA HELLADA 2000-2006

Project Director: Dr. E. Geroussi, Archaeologist, Director of the 23rd Ephorate of Byzantine Antiquities • Research and fieldwork: J. Birtsas, archaeologist • Members of staff that contributed to the effective and prompt completion of the restoration: The architects I. Antoniadis, G. Kourmadas, K. Stamatiadi; the conservators V. Dimakarakou, A. Giannakopoulos, M. Tsampourakis, Ch. Zaragoulia; the draughtswoman M. Kakoulidou; for the administration support: T. Panteli; the technicians: A. Afentakis, K. Damianos, G. Katsarellias, J. Lambrou, G. Orfanos, D. Parakatis and the workers: N. Georgiou, G. Papageorgiou, K. Petrogiannis, I. Sarapis, K. Touloumis, K. Tsalas.

Leaflet editor: Dr. A. Katselaki, archaeologist • Texts, photographs, leaflet design: J. Birtsas, archaeologist • Artistic editing-execution: A. Vidalis
 Translation: E. Dafi, archaeologist • The ground plan and the cross-section of the *Katholikon* come from the article by I. Liapis, "I Moni tou Hagiou Georgiou ARMA stin Euboea", *Archeion Euboeikon Meleton* 11, (1964), p. 274.
 © 23rd EPHORATE OF BYZANTINE ANTIQUITIES, 2009 – Leof. Athinon 24B, 34100, Chalkida, tel. 22210-22402, e-mail: 23eba@culture.gr

THE MONASTERY OF ST. GEORGE ARMA
 MINISTRY OF CULTURE - 23rd EPHORATE OF BYZANTINE ANTIQUITIES

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - 23η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
 ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - Γ' ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ Π.Ε.Π. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2000-2006

Γενική εποπτεία του έργου: Δρ. Ε. Γερούση, Διευθύντρια 23ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. • Επιβλέψη του έργου: Γ. Μήρτσας, αρχαιολόγος. Στην αποτελεσματική και έγκαιρη ολοκλήρωση του έργου συνέβαλαν οι αρχιτέκτονες - μηχανικοί Η. Αντωνιάδης, Γ. Κουρμαδάς, Κ. Σταματιάδης, οι συντηρητές αρχαιοτήτων Α. Παναγόπουλος, Β. Δημαράκου, Χ. Ζαραγκούλια, Μ. Τσαμπουράκης, η σχεδιάστρια Μ. Κακούλιδου, η διοικητική υπάλληλος Τ. Παντελή, οι αρχιτεχνίτες Α. Αφεντάκης, Κ. Δαμιανός, Γ. Κασσαρέλλιας, Γ. Λάμπρου, Γ. Ορφανός, Δ. Παράκατης και το συνεργείο των εργατών Ν. Γεωργίου, Γ. Παπαγεωργίου, Κ. Πετρόγιαννης, Η. Σαράκης, Κ. Τουλoumis, Κ. Τσάλας.

Επιμέλεια φυλλαδίου: Δρ. Α. Κατσελάκη, αρχαιολόγος. • Κείμενα, φωτογραφίες, σχεδιασμός φυλλαδίου: Γ. Μήρτσας, αρχαιολόγος. Καλλιτεχνική επιμέλεια-επιμέλεια εκτύπωσης: Α. Βιδάλης. • Μετάφραση: Δρ. Ε. Ντάφη, αρχαιολόγος. • Τα σχέδια της κατοικίας και τομή της του καθολικού προέρχονται από το άρθρο του Ι. Λιάπη «Η Μονή του Αγίου Γεωργίου ΑΡΜΑ Ευβοίας», ΑΕΜ 11, (1964), σ. 274.
 © 23η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ, 2009 – Λεωφ. Αθηνών 24Β, 34100, Χαλκίδα, τηλ. 22210-22402, e-mail: 23eba@culture.gr

ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΜΑ
 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - 23η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΕΥΒΟΙΑ
 EVIA
 Μονή Αγ. Γεωργίου Αρμά
 St. George Arma Monastery
 ΧΑΛΚΙΔΑ
 CHALKIDA